

Megélt gondolkodás

Hermann István Lukács-könyvéről

Ítélszék önmagunk felett — a könyv egyik fejezetcíme, s valamiképpen ez a gondolat kísérti mindvégig olvasóját. Lukács György 86 éves felületes életéről szólni egyet jelent a szocialista gondolat útjáról, sorsfordulóiról véleményt formálni. Az első világháború végén lép be a pártba, és 1971-ben bekövetkezett haláláig meggyőződéses, elkötelezett tagjának vallotta magát. *Eszméivel több mint öt évtizeden át jelen volt a kommunista világmozgalomban, méghozzá rendszerint viták keresztüztüében!* Ennek pedig feltétele, hogy gondolatokat kell közreadni, melyeket odafigyelésre méltóknak ítélt századunk európai közvéleménye is.

„En, amennyiben módomban volt kompetens elvtársakkal beszélni, mindig azt a véleményt képviseltem, adjanak szólásszabadságot ennek a marxista álláspontnak, ismerjék el az álláspontomat is, mint az egyik véleményt a marxizmuson belül, és tekintsük a lehetőségeket úgy, mint a most megindult, épp a marxizmus becsületének teljes helyreállításáért vívott teoretikus küzdelem fontos periódusát, amelyben minden jószándéknak szólásszabadságot kell adni, és bizzuk a történelmi tényeket, mely nézetek fognak, mint igazi marxista nézetek végül megszilárdulni.”

Lukácsnak ez a javaslata természetes folyamánya egész élet-útjának. Sorsa nem kímélte őt a megrendítő erejű fordulatoktól, történelmi méretű változásoktól, társadalmi átalakulásoktól. Átélt mindezt és tovább is haladt, hiszen nem rekedt meg

pusztán az események horizontján, képes volt folyvást a teljességet igénylő világszemléletre. *Egyszerre igazodó és önálló útkereső életet élt, és ez a kettős célkitűzés szükségképpen okozott számára konfliktusokkal gyötört életszakaszokat, csakúgy, mint évtizedek alatt gyarapodó elismerést. Ez a kettősség döntően jövő idejű így valamiként életének későbbi szakaszaiban rendre beigazolódtak korábbi álláspontjai, ha még oly nehéz történelmi útváltások nyomán is. Reményei természetesen jelentős változásokkal, átforgatásokkal valósultak meg, de elvitázhatatlanul az általa is remélt irányba halad történelmünk. Amiből az is következik, hogy Lukácsnak módjában volt megélni saját nézetei beigazolódását, de folytonos korrekcióját is. Gondolkodó ember volt, alkotó, tehát kritikus és önkritikus elme, ezért képes volt tudomásul venni a világ általa sem várt fordulatait, előre nem látható alakulásait.*

Elmélet és gyakorlat egységét, mint szükségszerűséget sürgetett, hogy legyen gyakorlati cselekvésünk tudományos megalapozottságú! Kell-e mondani, hogy ez szüntelenül tanulást követel?

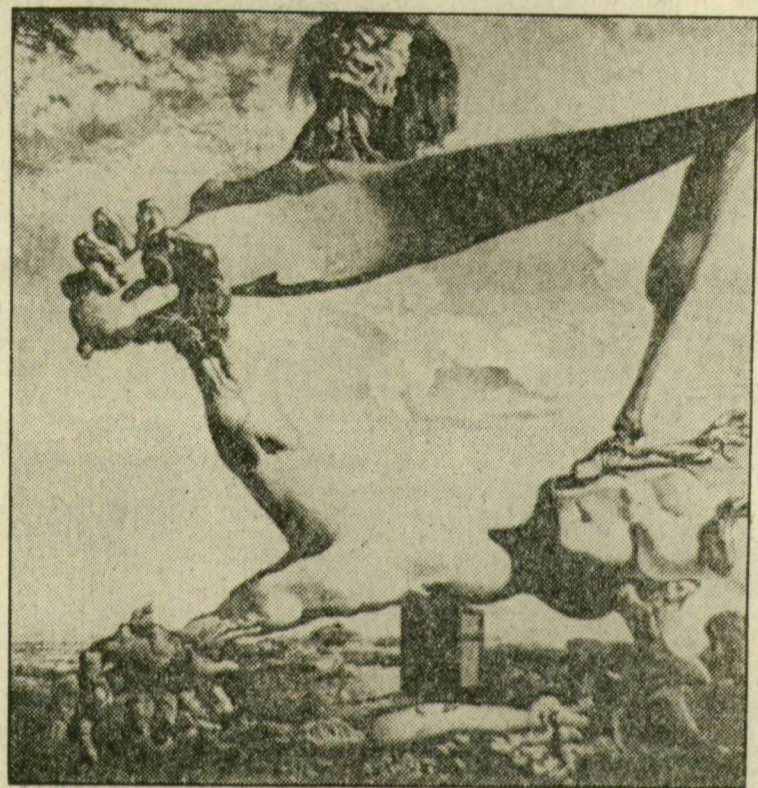
Lukács egész élete során erkölcsi nézőpontból is vizsgálta a társadalmi-politikai folyamatok céljait, és a résztvevők magatartását. Politikai és erkölcsi döntések számára együtt jelentek meg. Nem feladat-végrehajtó bábu akart lenni — pedig voltak időszakok életében, amikor ez könnyebb lett volna — hanem szándékkal történelmet formáló

ember. Ezért lett párttag 1918-ban, és maradt az több mint fél évszázadon keresztül, marandó nyomot hagyva századunk filozófiai életében. De minden egyéniségét kifejező, személyes véleményét tükröző nézetével együtt is, *Lukács és a párt viszonya: a kommunista mozgalom belügye.* Tartalmi értelemben — nézeteit illetően — Lukács hűsége a párthoz nem napi kötődés volt, mert itt is érvényesítette a teljesség igényét, a mindennapi élet látóhatárának meghaladását. A kommunizmus megépítésére törekvő emberek szövetségéhez maradt hűségés haláláig.

Egy óriási nehéz elviselni politikai szervezetének és ideológiai környezetének egyaránt, már csak azért is, mert tévedései is nagyok. Lukács például sokak szerint túlságosan konzervatív izlésű volt ahhoz, hogy értse, személyiségével átélje századunk modernista művészeti irányzatait. Századunk egyébként is bővelkedik úgymond nagy egyéniségekben, akik nehezen tűrik a tőlük eltérő véleményeket, s gyakran erős vonzalmat táplálnak az erőszakos önérvényesítés iránt. Ezért is nagy fontosságú megtalálni és másoknak is megmutatni a cselekvés lehetőségeit, az önmegvalósítás másokat nem sértő formáit. Lukács erre vonatkozóan jelölte meg a demokratizálás nem szűnő folyamatát, mint a szocialista ember formálásának legjobb, történetileg igazolt útját.

Vajon ismerjük-e eléggé ennek az európai és magyar gondolkodónak munkásságát? Valóban jelen van szellemi közéletünkben, s oly mértékben, ahogy ez megilleti jelentőségét? Egyáltalán, olvassuk-e műveit? *Hermann István* Lukács életét leíró könyve sokaknak segíthet az ismerkedésben, érdemes elolvasni. (Corvina)

TRÁSER LÁSZLÓ

A látás dimenziói

A képzelet hatalma

Valamikor pedánsan megtanultuk a képzelet fogalmát. Ma már nem tudnám elmondani. Tény viszont, hogy a fantázia sajtósági emberiség képessége. Az állatok nem képzelődnek. Hiába van némelyiküknek szárnyuk: így is „földönjáró” ösztönleányok maradnak. Mi azonban „repülhetünk” térben, időben. Az ember szárnyaló lény. Emlékeznek még *Zsurzs Éva* remekbe sikerült *Nő a barakkban* című darabjára? Maga volt a fantázia apoteózisa. Más kérdés, hogy napjainkban is felemás értékrend övezi ezt a képességünket. Az egyik oldalon tudjuk, hogy technicizált, komfortos és látványteli világot többé-kevésbé az emberi elme hihetetlen leleményességének köszönhetjük. Megemeljük hát a kalapunkat a képzelőerő előtt. Máskor viszont lekezeljük, netán afféle csodabogárnak tekintjük e tulajdonságunkat. Mintha korszakunkban csupán a tárgyilagos, racionális magatartás lenne az egyedül üdvözítő.

Ne higgyünk azonban a józan prakticistáknak! Ha rajtuk múlna: talán rendezettebb, ám sivárabb lenne az életünk. Nekik csak a tények, az eredmények, a statisztikák a fontosak. Mindent rendszereznek, minősítenek. Csak az van, aminek neve, száma van. Holott az emberi létezés izgalma és csodája valahol ezek után kezdődik. A megfoghatatlan átmenetekben, titkoszerűségekben. A művészetek egy része is ezeket a szférákat ostromolja évszázadok óta. És nem is sikertelenül. *Salvador Dali* méltán nagy hírű képe, a polgárháború megsejtése például egyszerre tudja megidézni a rettenet, a rombolás géniuszát. Életszerű, plasztikus testtorzókat látunk, aztán egy irreálisan összekomponált, monumentális képszerkezetet. Am fantasztikum ide, fantasztikum oda: *mélyseges emberi, érzelmi realitásokat tolmácsol e műalkotás.* S pontosan az érzékletes festői fantázia segédletével.

A képzelet hatalmát azonban nem csupán a művészetekben méltányolhatjuk. Jóformán mindenütt jelen van, ahol valamiféle érdemleges emberi produkció születik. Téved tehát a praktikus gondolkodó, amikor önmagában a tényszerűséget, az egzaktitást összekapcsolja a köznapi és a tudományos hatékonysággal. Szó sincs erről. Bár az aprólékos, hangyaszorgalmú adatgyűjtés elengedhetetlen a kutatók munkájában, de ez csak amolyan alapozás. A feladatok érdemi részét már a képzelet, a gondolkodás fogja elvégezni. A világhírű *Szentágotthai János* írta önmagáról, hogy szerencsés tudós volt. Nem félt a merész, irreális, fantasztikus elgondolásoktól. Sőt: *„mindig dilettáns maradtam kissé, aki nem zavarva ortodox szemlélettől, kalandokra indul”.*

De szálljunk lejjebb! És az alkotó képzelet mellett ne feledkezzünk meg a reprodukív fantáziáról sem. Annál inkább, mivel a hétköznapi életben többnyire csak erre hagyatkozunk. Szükség is van rá. Hiába „falja” valaki a könyveket, ha nem tudja megeleveníteni a szövegeket. De még a gyakorlati, matematikai tevékenységekben is ott kísért bennünket a fantázia démona. *Radnai Béla* pszichológus például az iskolai matematika-versenyek helytelen példamegoldásait fogta vallatóra. Számos tanuló ugyanis egy 4,7 hl-es hordó kiürítéséhez mindössze 6,9 db 0,7 literes üveget használt volna fel. Nos, a képtelen eredmény onnan fakadt, hogy a gyerekek beleragadtak a számokba. Nem jelent meg előttük a nagy méretű, öblös hordó és a karcsú üvegpalackok képe, aránykontrasztja. Ha így történt volna, rögvest észreveszik hamis eredményeiket.

A fantáziátlanág árnyait tehát legapróbb lépéseinket is beárnyékolhatják. Pedig a *látáskultúra elsorvadásával párhuzamosan ez a képességünk is egyre inkább eltompul.* Hogy a mai világban azért nem is könnyű eredményesen, hatékonyan képzelődni? Persze, hogy nem. Elvégre a tudományos, művészeti előrehaladás majdhogynem két vállra fektette az emberi fantáziát. Hol vagyunk már Verne álmaitól? És mégis. Termékeny észjárása ma is megborzolja idegeinket.

SZUROMI PÁL

Döbling

Baka István új verseskötetéről

Ezt a vékony kis könyvecskét lapozgatva az embernek óhatatlanul eszébe jut, ugyan miért is nem teszi kötelezővé valamilyen égi vagy földi hatalom *Németh László* nagy tanulmányainak ismeretét, ezáltal mondjuk a magyar vers útjáról, az óriási hagyományokkal rendelkező magyar líra helyzetéről és lehetőségeiről, a versformák szellem-történetileg pontosan meghatározható helyéről és szerepéről. Azt hiszem, ha imponáló bőséggben tenyésző fiatal és még fiatalabb honi költőink ismernek ezeket a kozmikus fényű, ragyogó elmei-vel írott eszmeifuttatásokat, kellő tisztesség, tehetőség és akaraterő révén érvényesíteni tudnák azt, amire népünk kultúrája különleges súllyal predestinálná őket. S akkor tán nem kéne *Baka István* új verseskötetét sem bizonyos fokig revelációként, lírai eseményként üdvözölni. Hanem csupán egy igen jó költészet-termés legújabb foglalataként a sok hasonló között. Rettenetes kár, hogy nincs így.

Baka István „komoran bölcs” költő. Eddig megjelent két verseskötete (*Magdolna-zápor*, 1975. *Tűzbe vetett evangélium*, 1981) és a tavaly publikált, igen érdekes és vonzó prózai műveket tartalmazó *Szekszárdi mise* után a *Döblinget* érzem leginkább letisztultnak, legvilágosabban összegző jellegűnek, eszméiségében legkoncentráltabbnak, tehát a legérzékletesebbnek. A komoran bölcs költő jelzője egyszerre jelenthet (ne) pesszimistikus, megszenvedetten megkeseredettnek tűnő világképet és a József Attila-i „az ember végül homokos, / szomorú, vizes síkra ér, / szétnéz merengve és okos / fejével biccent, nem remél”-t idéző, józanul és konokul a reménytelenségen túli reménybe burkolózó látásmódot. Csakhogy itt egészen másról is szó van. Méghozzá öröme okot adóan intenzívben és érzékelhetőbben, mint akár a korábbi Baka-versekben, akár a már említett, nagy létszámú költőhad sokszor nagyon is kétes formai-stilárius bűvészműtárványaiban.

Az első, látszólag csak formai-technikai jellegű ismertetőjel: a zenei hatások fokozottabb versbe szervezése, Baka István komoly zenei élményeinek együttese úgy tevődik át verseibe, hogy *Gustav Mahler* vagy *Liszt Ferenc* muzsikájának képékké oldott hangulataiból a *Mefisztó-kerülő-ciklusban* az „en szegény hazám” eszménye fénylik föl az akkordok közül. S „a kokárda a lólap közepe”. (*Liszt Ferenc éjszakája a Hal téri házban*) Ezzel a magaslattal viszont máris a *Döbling* kötet második, döntő és meghatározó jelentőségű „újdonságánál” vagyunk. (Az idézőjel oka a költői én állandóságának és fejlődőképességének dialektikája: ez a költészet nyilvánvalóan már jóval korábban tartalmazta a fenti elemeket, még akkor is, ha véleményünk szerint ilyen izzóan eklatáns formában csak most ütnek szíven.)

Elsépelelnék látszik ismét emlékezetünkbe idézni az immáron klasszikus Veres Péter-i „népben-nemzetben gondolkodás” örök erkölcsi kategorikus imperatívuszát. E jól szerkesztett, négy, önmagában is különleges ciklusokból álló könyv olvastán azonban — sokaknak intő-követendő példaként! — szükséges kijelenteni: a magyarságnak, a nemzeti lét kérdéseinek ilyen hofókú jelenléte a tartalmi-mondandóbéli „forrpon”, ahol a legfrissebb Baka-kötet nemcsak az előzőek fölé, de jó néhány kor- és pályatárs elé is ér.

Isten jűszála — a kötetnyitó versfüzér egyszerre lírai helyzetjelentés egyes és többes számban, továbbá történelmi múlt- és jelenidéző eszmény- és világkép-felmutatás. A már említett Mefisztó-kerülő a szimfóniák hőmpölygő áradásával szélesítmélyíti az előbbi sorozat által kivájt medret, majd a *Halottak napja* — a kötet négy egységének különben legerőtelenebbnek tűnő darabja — a filozófikus összegzések irányába kívánna továbblépni.

A kötetet záró és egyben címadó *Döbling* — a mai magyar irodalom „titkos Osvát Ernőjének”, *Illa Mihálynak* ajánlott hosszabb költemény — eszmei és lírai csúcspont. Ebben a művében emlékezik Baka István eddig általa meg nem járt magaslatoakra: a Széchenyi-élmény kozmikus tágul, a döblingi monológok számot vetnek világgal, házával történelemmel és persze ez a valamennyire áradás és komor bölcsélet Széchenyi szinte emberfeletti gyöttrődéseinek rondabugyiraiból legvégül mégiscsak — jelképes és historiatlag valós önmegsemmisítés árán is — apokaliptikus remény-ajtot nyit: „aludj inkább és hunyj ki jeltelen / amíg a virradat vörös csuklyás bakó / az égi vérpad grádicsára lép”.

Sok mindent el lehet mondani még erről a — meggyőződésem — líránk mai állapotában kifejezetten jelentősnek mondható kötetéről: hogy Baka képalkotása hogyan, mennyit, miként alakult-változott-fejlődött; hogy költői nyelvében (például a megszapordott enjambement-okkal) mennyire nagy szerepet kapott technikailag is a zeneiség; hogy az alkalmanként felfedezhető *Pilinszky*, *Nagy László*- és *Babits*-hatások mennyire érdekesen izgalmas színképét adják egy rohamosan izmosodó költői tehetség műhelytitkainak; hogy fegyelmezett komorság és látomásos áradás milyen magasrendű egységeket képes teremteni (*Mefisztó-kerülő*, *Zrinyi*, *Trauermarsch*, *A századvég költőihöz*) — és így tovább. Am végezetül legyen elég annyi: nem tudom ugyan, hogy Baka István ismeri-e (s ha igen, mennyire) Németh László vonatkozó nagy tanulmányait, de ez végtére is nem fontos. A fontos az, hogy a *Döbling* alapján erősen úgy tetszik: igen. (*Szépírodalmi*, 1985)

DOMONKOS LÁSZLÓ